

A MŰVELŐDÉS ÉS A GAZDASÁG ÖSSZEFÜGGÉSEI
TÁJÉKOZTATÁSPOLITIKÁNK TÜKRÉBEN

A téma, amelynek taglalását a magyar valóság jelentős kérdéseire mindig az alkotó közreműködés jegyében közelítő szegedi nyári egyetem mostani napirendjére tűzött, történelmi gyökerű. Földrészünknek ezen a vidékén Apáczai, Széchenyi és mások gondolatainak ismeretében nem merném határozottan azt állítani, hogy virágkorát most és csakis most éli, de minden bizonnyal döntő korszak a miénk, nemcsak a művelődés és a gazdaság kölcsönös egymásra hatásából felszabadítható energiák szempontjából, nemcsak a választás szempontjából, amely előtt állunk, hanem abból a nézőpontból is, hogy a parancsoló szükség mozgásbénító béklyóit most először nem kell magunkra venni, mivel helyzetünk fölött önállóan és magunk dönthetünk, döntésünk feltételeinek és várható következményeinek figyelembevételével.

De mi is ez a döntés valójában?

"A mi állításunk ... éles és határozott: Magyarország a következő években a világban nem a régi versenyhelyzetben találja magát, hanem gyökeresen újban, ennek összes következményével. Az ország előtt álló kérdés ma sajnos nem az, hogy a világranglistán elfoglalt közepes helyünk javulhat-e - s ez a hely sajnos az európai népek ranglistáján hosszú-hosszú évszázados történelmi körülmények következtében egyáltalán nem előkelő -, hanem az, hogy ezen a ranglistán meg tudunk-e maradni

vagy jelentősen hátrább szorulunk-e. Ez a helyezés pedig nem egyszerűen dekorum, hanem a nemzetközi cserepiacon hazai munkánk, nemzeti jövedelmünk értékét meghatározó tényező. Éppen ezért nincs hatalmunkban belül önkényesen megválasztani útirányainkat, ha nem akarunk visszavonhatatlanul hozzájárulni ezeréves történelmünk elmaradás-halmozásához." - Idézhetem az előző kérdésre válaszul Vámos Tibor tanulmányának gondolatát, annak még egy jellemző megállapítását kiemelve: miszerint helyzetünk egyre kedvezőtlenebb abból a szempontból, hogy kétirányú nyomás alatt vagyunk, felülről a nálunk fejlettebb, alulról pedig az egyre feltörekvőbb, fejlődő országok nyomnak bennünket.

Igy tehát napjaink gazdasági folyamatainak vizsgálata, művelődési tendenciáinak elemzése, a megoldásra váró kérdések valódi megértése, majd a megoldások felkutatása egyetlen módon lehetséges csupán, mégpedig a társadalmi folyamatok összefüggéseinek együttes szemléletén.

Művelődés és gazdaság

Külön-külön és együttesen is sokat vitatott, sokrétű tartalmakat magukban hordozó fogalmak. Egyetlen, ma már szinte talán közhely számba menő megállapítás nem csíhol pusztán polémiaát, mégpedig az, hogy a szocializmus építésének egész korszakán át a legalapvetőbb feladat a gazdasági és az ideológiai-kulturális építőmunka. A politikai hatalom meghódítása és megszilárdítása a szocialista termelési viszonyok általánossá válása után társadalmi fejlődésünk olyan szakaszhoz érkezett, amelyben e két nagy feladat megoldása került előtérbe. A szocializmusnak a gazdaságban és a kultúrában egyaránt szilárd lábakon kell állnia. Jelenlegi helyzetünkre pedig különösképpen az illik, hogy a gazdasági építőmunkának minden más területet meghatározó jelentősége van. Hiszen jó három évtizeddel ezelőtt a legfontosabb kérdés számunkra a hatalom kérdése volt, amellyel megragadtuk a gazdaságot. Ma a gazdaság kérdése az első, és ez hatalmunk feltétele is. Mindez azonban nem jelenti, és nem jelentheti azt,

hogy a kulturális építőmunka, a művelődés feladatai elhanyagolhatók. Még akkor sem, ha tényként vesszük tudomásul, hogy a művelődés anyagi feltételei nehezebben garantálhatók.

Igazán magas színvonalú termelést csak úgy érhetünk el, ha a munkát kulturáltabb, műveltebb dolgozók végzik. Bizonyos, hogy a gazdálkodás racionalizálása mellett azt emberközpontúbbá kell tenni, ami azt jelenti, hogy a fejlesztést következtesebben kell illeszteni a legértékesebb termelési tényezőre, az emberre, szaktudására és szorgalmára. Mármost, hogy a műveltség, az emberiség és a nemzet identitás tudata, a történelmi folyamatok valóságos mozgásként való megismerése, a társadalmi rétegek és nemzetek sajátosságai kialakulásának, hagyományainak és jelrendszereinek megértése, tisztességes természettudományi alapműveltséggel párosítva és a modern kor kulturális értékeivel elegyítve a termelő és a fogyasztó ember szempontjából mit jelent, úgy érzem nem szorul különösebb bizonyításra.

Am gazdaságunk minőségi ugrásához nemcsak a végzett munka bonyolultsági fokának növelése, a termékszerkezet optimalizálása, energetikai és más infrastruktúrák megléte szükséges, ahhoz az emberi tényező, a munkaerő újratermelését, működőképességét, felkészítését, tovább- és átképzését, felvilágosítását és tájékoztatását, megfelelő körülmények közötti pihenését, regenerálódását biztosító háttér-ágazatok is nélkülözhetetlenek.

Ezeknek a céloknak a realizálása természetesen rendkívül lassan és ellentmondásosan halad csak előre. Meg kell jegyeznünk, van jónéhány olyan terület is, ahol érdemi előrehaladásról nem beszélhetünk.

A gazdaságban, a művelődésben, a társadalmi közegben /ideértve az iskolai végzettséggel, a képzettséggel összefüggő belső társadalmi mobilitást, a magatartási szokásokat, a társadalmi értékrendet stb./ sokféle érdek által befolyásolt, közegellenállások is érvényesülnek. A művelődéspolitikának, a gazda-

ságpolitikának, a társadalompolitikának egyaránt legfőbb tenni-
valója: a helyesen felismert, a jól kitűzött célok megvalósi-
tásának megfelelő feltételeit, a realizálását biztosítani mi-
nél gyorsabban és minél következetesebben.

A művelődés intenzifikálása

Mégis, igaztalanok lennénk, ha nem szólnánk arról, - a művelődési szakemberek elég széles körében hangulati elemmé vált defetista magatartásról -, ami a gazdasági problémák köz-
életünk előtérbe kerülésével minden eddiginél jobban érzékel-
hetők. Meggyőződésem, hogy a művelődés képes arra az általános
szemléletváltásra, amely jobb körülmények és felhajtó erők ide-
jén a konzervatív és bürokratikus megoldások miatt elmaradt,
képes a társadalmi szükségletek kielégítésének irányába moz-
gásba hozni erőit.

A művelődés intenzifikálása, "új mechanizmusa", csak na-
gyobb nyitottsággal, tárgyuk és motivumaik szerint is kultu-
rális irányítási döntésekkel, a materiális fejlődés törvényei-
hez való alkalmazkodó képességének növelésével, a kulturális
értékek teljes integrációjával érhető el. Ugy érzem, igaza van
Tóth Jánosnak, aki cikkében a következőket írja: "A szabályo-
zás, az ösztönzés olyan áttételesebb mechanizmusára van szük-
ség, ahol az erőteljes decentralizáció keretében valóban auto-
nom módon teret nyerhetnek a közösségi és egyéni szükségletek,
ahol az irányítás-végrehajtás szerkezetében a szakmai önálló-
ság, a kompetencia és a kreativitás lényegesen nagyobb teret
kapnak."

Ha mindez kibővül a kívánt közvéleményi kulturális-kontroll-
mechanizmussal és demokratizmussal, az alkotók és befogadók kö-
zötti merev határok megszüntetésével, a művelődés valóban a kul-
turálódó ember autonóm érdekeit, önkiteljesedését és teljesség-
igényét, kreativitását és ezzel soha időszerűtlenné nem váló
emberformáló küldetését fogja szolgálni.

Az átalakulás, a szerkezetváltozás és az értékrend-váltás korszakában, - amiben vagyunk, s ami feltehetően hosszabb periódus lesz -, létfontosságú a művelődésnek az előbbieken említett orientációja, az igények felismerése, az olyan ösztönzések érvényesülése, amelyek automatikusan a felismert célok mielőbbi megvalósítására serkentenek. Máskülönbén hogyan is tudná a művelődés nélkülözhetetlen visszahatását kifejteni a gazdaságra, ahol ezek a folyamatok - kétségtelen tény - valamivel hamarabb megindultak.

A tájékoztatás szerepe

De hol és hogyan kapcsolódik mindehhez a tájékoztatás-politika, mint a társadalmi nyilvánosság mértékének szabályozója, mint a szocialista demokrácia funkcionáltatásának egyik eszköze?

Társadalmunk előrehaladása megrázkódtatások nélkül kell, hogy végbemenjen. A törekvések, - amely a gazdasági és a társadalmi viszonyok fejlesztésére irányul -, egyúttal integrálnia kell magába az eddigi eredményeket, biztonságot és stabilitást kell sugározni annak érdekében, hogy a tömegek tudatában az előrelépéssel járó változás ne a bizonytalanságot, a megszokott viszonyok felbomlását keltse.

A tájékoztatáspolitikai eszközrendszer soha nem steril közegben fejti ki hatását, hanem az új értékek és normák kultiválásával, a korábban kialakult értékek és értékítéletek rendjével ütközve szorít helyet az újnak. Mindez nem konfliktusok nélkül való folyamat. Ám a társadalmi demokratizmus szélesedő viszonyai között a nélkülözhetetlen egyensúly megtalálható.

A tömeg-tájékoztatás társadalmi-politikai szerepét hatékonyságát sokféle módon lehet vizsgálni, értékelni és minősíteni. Két vonatkozási pontot azonban - meggyőződésem szerint - állandóan szem előtt kell tartanunk. Az egyik: a társadalmi va-

lóság részeként kialakult, strukturált társadalmi tudat állapota, annak a közegnek a helyzete, amelyben a tömegkommunikáció dolgozik. A másik: a mindenkori politikai szükségletek vonulata.

A politikai tudat, a közgondolkodás vizsgálatakor néhány figyelemre méltó jelenséggel találkozhatunk. Egyrészt nőtt a realitás-érzék és a kritika, amely a tömegtájékoztatástól a jelenségek analitikusabb megközelítését igényli. Az emberek reálisabban minősítik a társadalom életét, és az azt befolyásoló gazdasági és művelődési folyamatokra érzékenyebben reagálnak. Az utóbbi időben, mintha csökkent volna a különböző társadalmi jelenségek szélsőséges megítélése, a társadalmi érdeklődés és aktivitás megtartásával együtt. Ez különösen kézzel fogható módon jelentkezik a gazdasági élet eseményeit és a nemzetközi kérdéseket illetően. Kedvezőtlen viszont, hogy a politika iránt közömbösek száma nem csökkent, bár ezzel nem az előzőekben tett megállapítások igazságtartalmát vonjuk kétségbe. Pusztán a figyelmet akarjuk felhívni arra, hogy ezzel a réteggel sokkal tudatosabban kell számolnunk, mert a demagógia melegágya, ahonnan szélsőséges vélemények bármikor kitermelődhetnek, s amely potenciális bázisa az ellenséges propagandának.

A politikai szükséglet-vonulata valójában nagyon egyszerűen megfogalmazható. Olyan magatartásra van szükség, amely a ténylegesen megtalálható ellentmondások feloldásához több időt ad és segíti a kedvező társadalmi közérzet karbantartását. A tájékoztatásnak ezáltal rendkívüli politikai súlya van. Az információ-éhséget, a jogos érdeklődést a nehéz gazdasági helyzet és a bonyolult nemzetközi viszonyok táplálják. Objektív szükséglettel van dolgunk. Az embereket, a társadalmat érdekeik készítetik a jobb eligazodásra, a folyamatok, az összefüggések teljesebb megismerésére, miközben politikánknak úgyszintén érdeke a társadalmi információáramlás élénkítése, mivel minél eredményesebb az információk áramlása a szervezetekből kifelé, annál hatékonyabb a szervezetek és a társadalom közötti kölcsönös kommunikáció.

A gazdaság propagandája a tömegkommunikációban

Egy néhány évvel ezelőtt készült elemzés szerint a gazdaságpolitika megközelítését szinte valamennyi tömegkommunikációs eszközünk a mennyiség oldaláról végezte el. Az alapvetően eredmény-felhangú propaganda leginkább a termelés mennyiségi növekedését hangsúlyozta, megközelítően azonos arányban érintette a gazdasági problémák között a gazdálkodás mennyiségi és hatékonysági-szervezési vonatkozásait. A feladatok közül a hatékonysággal és a szervezéssel kapcsolatos tennivalókat emelte ki. Ez időben a leggyakrabban említett témák sorából kiszorult az áruellátással és az életszínvonallal kapcsolatos témakör, sőt az utóbbival összefüggő kérdések, így a jövedelmek alakulása, a bérgazdálkodás, a szociálpolitika a témák gyakorisági sorrendjének utolsó harmadába került. A közlések többsége hiranyag, gazdasági tudósítás, beszámoló volt, árnyaltabb gazdasági értékelés, orientáció nélkül. Az összes közléseknek alig egynegyedét alkották az elemzést, értelmezést, magyarázatot is tartalmazó cikkek, illetve műsorok. A leíró közlések elsősorban gazdasági életünk kedvező vonásaira koncentráltak, míg az elemző közlések árnyaltabban értékelték, nagyobb figyelmet fordítottak gazdasági problémáinkra is.

A tömegtájékoztatás effektivitása, eredményt hozó funkciója szempontjából közelítve, a hatást vizsgálva, itt utalnunk kell arra, hogy a tömegkommunikációs eszközök korlátozott lehetőségekkel rendelkeznek, még akkor is, ha jelentőségüket ezzel a megállapítással nem kívánjuk lebecsülni. Az emberek legszivesebben olyan közleményeket jegyeznek meg, amelyek az egyén beállítottságával már korábban is rokonszenves volt. Így jóval magasabb a tájékozottság azokban a kérdésekben, amelyekben egyes rétegek érdekeltsége közvetlenebb. Ezekben az években a lakosság körében viszonylag nagy volt azoknak az aránya, akik egyáltalán nem tudtak arról, milyen is valójában az ország gazdasági helyzete, s annak alakulását határozottan más-ként ítélték meg, mint személyes anyagi helyzetük kilátásait: a személyes anyagi helyzetet negatívan, az országos gazdasági helyzetet többnyire pozitívan ítélték meg. Ezért célszerű-

nek látszott az olyan tömegkommunikációs tartalmak súlyát és arányát növelni, amelyek a személyes érintettségéből indulva hozzák a mindennapi szemlélet számára is közel a gazdasági folyamatokat, és nem redukálódnak sem termelés, sem életszínvonal-centrikus megközelítésre. Ez a fajta "gazdasági propaganda" a gazdasági tájékoztatás olyan stratégiájának érvényesítését segíti, amely fokozottabban számol az objektív helyzet alternatív alakulásának lehetőségeivel, a következményekkel, és törekszik elkerülni, hogy a korábbi közlés ellen dolgozzon a megváltozott helyzetben kifejtett propaganda.

A gazdasági agitáció és propaganda hatékonyságának növelése természetesen szorosan összefügg a gazdasági nyilvánosság kérdésével. Vannak olyan területek, amelyeken gazdálkodási rendszerünk jelenlegi adottságai és fejlődési perspektívái a nyilvánosság kiterjesztését lehetővé és szükségessé is teszik. Így a tömegkommunikációs eszközök több, érdemibb és részletesebb gazdasági információra tartottak igényt, és a gazdasági tájékoztatás nyitottabbá vált. A tömegtájékoztatás napjainkban általában jobban, árnyaltabban képviseli pártunk gazdaságpolitikáját, segíti annak érvényesülését, erősíti az iránta megnyilvánuló bizalmat, jelentős szemlélet-, és tudatformáló erőt képvisel.

A pályamódosítás, amely 1978. második felétől mindinkább felerősödött, nemcsak a gazdálkodásban, de a tömegtájékoztatásban is hozott eredményeket. A tájékoztatás is részes abban, hogy a közvélemény az új, többnyire szokatlan jelenségeket, a népszerűtlen intézkedéseket megértéssel fogadta, hogy a közvélemény nem szigetelődött el a problémáktól, hogy a feszültségek nem születtek benne ellenszenvet, vagy haragot. Az irányítás szintjén is eloszlott, az attól való félelem, hogy a közvélemény esetleg nem fogja helyeselni a kitűzött célokat, s része van ebben annak is, hogy ezt a közvéleményt a tájékoztatáspolitikai társadalmi realitásként fogadta, amelyre építeni lehet és kell. Így hovatovább sikerült meghaladni a hatékonyabb munka olyan tudati korlátait, amilyen például a mennyiségi szemlélet, a gazda-

sági egyensúly megjavításának lehetőségében való hit, a termék szerkezet korszerűsítésének szükségessége, a minőség javítása, a versenyképesség növelése, az árpolitika helyessége, az elért életszínvonal megőrzésének lehetősége.

Most ragadjunk ki taláalomra néhány véleményt, amely a legutóbbi időszak gazdaságpolitikai tájékoztatásának irányultságát példázza.

"A vizsgált időszak négy hete alatt a televízió tizenhárom önálló műsora, összesen 400 percben foglalkozott gazdasági kérdésekkel. Közülük 9 műsor építőmunkánk pozitív jelenségeit mutatta be, illetve a közgondolkodás fejlesztését szolgálta. Egy bírált, kettő pedig kezdeményezett. A szakrovatok műsorainak többsége nem tudni kihez szól, alacsony színvonalú. Nem kimondottan gazdaságpolitikai, de feltétlenül említést érdemlő műsor a "Siker"-műsorsorozat, két olyan gazdasági-műszaki témát is feszegetett viszont, amelyek érdekesen, izgalmasan tükrözi materiális feltételeink alkotóbb kihasználásának sikerrel kecsegtető lehetőségeit."

"A 168 óra" a vizsgált időszakban elhangzott négy műsorának gazdasági anyagai kivétel nélkül elemeztek és bíráltak. A témaválasztás végsősoron egyetlen esetben sem volt indokolatlan: közérdeklődésre számottartó, vagy közszájon forgó eseteket dolgoztak fel. Az anyagok témaválasztása megfelelt a közérthetőség és az időszerűség követelményeinek. A feldolgozás, a riporteri munka azonban erősen kifogásolható."

"A Figyelő" a gazdasági élet egész szélességében politizál, így a témaválasztása sokrétű, és fellelhető benne mind a népgazdaságszintű alapkérdések, mind a vállalati szintű részletkérdések. Szakszerűen ismerteti a napirenden lévő, döntésre érett kérdéseket, sok esetben a döntés meghozatala előtt. A cikkek nem minden esetben foglalnak állást, inkább ismertetik a szóban forgó kérdés fő vonásait, és esetleg a különféle nézeteket."

A "Képes Ujság" írásai tartalmukban nem egyértelműen kapcsolódnak a csak gazdasági építőmunkához, s mondanivalójukban, lényegüket illetően is leegyszerűsítene. Egy-egy alapvetően gazdasági kérdésnek inkább a társadalmi vetületét vizsgálják, s azt is önmagában, környezetéből kiragadva. Az már megítélés kérdése, hogy a lap réteg-irányultsága az ilyen "publicisztikai fogásokat" igényli, illetve szükségessé teszi-e?"

"A Magyar Hirlap" témagazdasága rovathatárokat nem ismerő módon, nagy alaposággal segíti a lap olvasóinak jelentős részét kitevő középszintű gazdasági vezetőket. Sajnálatos azonban, hogy a gazdaságpolitika függvényeként jelentkező társadalompolitikai kérdések viszont sok esetben csak negatív megközelítésben jelentkeznek a belpolitikai oldalakon."

"Az Új Tükörben" nehéz tervszerűséget felfedezni. Olvasói körétől, műfaji kötöttségeitől jórészt meghatározottan, de a lap inkább morális megközelítésben hozza gazdasági jellegű észrevételeit. Ilyen tárgyú írásai /még az erős áttételezéssel írott is/ esetlegesen, ötletszerűek.

A "Disputa", amely eredetileg a pályakezdő írók helyzetéről indult, végülis belpolitikáivá vált: van-e nálunk szocialista nemzeti egység, "közös vállalkozás-e a nemzet?". ... figyelemre méltó, hogy a megfigyelési időszak kezdetén a lapban szinte háttérbe szorultak az irodalom és a művészet kérdései, a belpolitikai és a gazdaságpolitikai témák mellett..."

A "Heti Világgazdaság" színvonalas, tartalmas, jól szerkesztett lap. Viszonylag hamar megtalálta helyét a tájékoztatói rendszerben, amiből többek között az is következtethető: célszerű a sajtó irányításnak új lap-/ok/ indítását támogatni, ha az-/ok/ politikailag, szakmailag kiforrott koncepcióra, valós társadalmi, információs igényre épül/nek/. ... a HVG tipikusan olyan "szaklap", amelynek a tömegtájékoztatói funkciója is jelentős.

A megyei lapok többségében az eredmények, a jó kezdeményezéseket propagáló írások túlsúlya mutatható ki. Nem annyira a problémaérzékenység, mint inkább a lojalitás jellemző rájuk.

Ugy gondolom szemelvényeink egybehangzóan megerősítik azt a véleményt, amely szerint a gazdasági tudatformáló munka az utóbbi két évben megfelelt a várakozásoknak, a vele szembe támasztott követelményeknek, teljesítette a reá hátruló politikai és szakmai feladatokat. Lehet, hogy ez a sommás minősítés így formálisnak tűnik, de alapvetően igaz. A tömegtájékoztatás egyre inkább a gazdaságpolitika megvalósulásának - sokszor göcsörtös - gyakorlatát igyekszik bemutatni, nyomonkövetni. A sajtó javuló hatásfokú munkájában szerepet játszik, hogy számol bizonyos beidegződésekkel és egyre inkább szembe néz azok hatásával. A tájékoztatásban határozott és mindenképpen üdvözölhető elmozdulás figyelhető meg a konkrétság irányába. A gazdasági környezet változásairól és az ebből eredő gondokról a sajtó a korábbi évekhez képest nyiltabban, nagyobb elemző készséggel szól. Őszinte hangvételi, kertelés nélküli, és többnyire szakszerű pbulikációk jelennek meg, nemcsak általában a gondokról, hanem konkrétan a mérsékeltébb ütemről és - mennyiségileg ugyan egy kicsit visszaszorulva - az életszínvonal emelkedésének csökkenő mértékéről is.

Természetesen vannak gondjaink és megoldásra váró feladataink. A tömegkommunikációban más-más okokra visszavezethető, más és más módon testetöltő, de mindenképpen helytelen szemléletmódot tükröző és terjesztő megnyilvánulásokkal is találkozni még mindig.

Ezek egyike azt sugallja, mintha a hatékonyabb termelés és így a gazdasági problémák megoldása csupán elhatározás kérdése lenne. Ez a szemlélet káros, mert nyíltan, vagy burkoítan megkérdőjelezi a vezetés tényleges akaratát és képességét, kétegyeket támaszt, a döntések helyességét, az elemzések komolyosságát és a hatékonyabb végrehajtás megszervezésére tett erőfe-

szítésekkel illetően. Veszélyes ez a szemléletmód, mert a "ráolvasás" mindenhatóságának hamis tudatát erősíti. Félrevezető, mert a termelékenység javítását, a munkafegyelmet és a minőségi munkát pusztán az erkölcsi-politikai követelmények megszigorításával véli elérhetőnek. Következésképpen a vezetést hibáztatja, "liberalizmusáért". Helytelen ez a nézet azért is, mert a valós helyzet kritikus feltárására, a problémák tényleges megoldásának irányába tett legcsekélyebb erőfeszítéseket is azonnal leszereli.

Ugyancsak helytelen, de az előzővel ellentétes tartalmú az az itt-ott a sajtóban is fellelhető szemlélet, amely minden erőfeszítést lebecsül, sőt feleslegesnek tart, mondván, hogy a gazdasági fejlődés folyamatába az átlagember nem tud beavatkozni. Akár akarjuk, akár nem, teljesen ki vagyunk szolgáltatva a szándékainktól független, objektív folyamatoknak, azaz: a dolgok mennek a maguk útján. Ennek a szemléletnek ad táptalajt a fel-felbukkanó technokratizmus is. Ennek a nézetnek a háttérjében találjuk meg azt a már politikailag is rendkívül káros magatartás-formát, amely az említett szemlélet terjesztésével és elfogadásával valójában a magánélet szférájába igyekszik visszaszorítani a tömegek aktivitását.

Nem kevésbé veszélytelen az a szemléletmód sem, ami azt a látszatot kelti, mintha a gazdasági problémák megoldásának kulcsát nem elsősorban magában a gazdaságban, a gazdálkodásban, a termelésben kellene keresnünk /ott, ahol azok a problémák ténylegesen felmerülnek/, hanem azon kívül.

Két alapvetően szélsőséges megoldás is kísért még. Az egyik a szürkeség, a másik pedig a szenzációhajhászás. Az előbbi hatástalan, s ahelyett, hogy mozgósítana, inkább közömbössé tesz. Az utóbbi hibásan általánosít, s a lényegtelen ragadja meg. Igazából egyik sem törődik azzal mi foglalkoztatja az embereket és mi a politika érdeke.

Hiba van a hatékonysággal is. Az újságírói tevékenység effektivitása objektíven nem annak alapján értékelhető, ami megjelenik és elhangzik, hanem aszerint, amilyen mértékben ezek a közlések szolgálják a társadalmilag betervezett eredményt, az emberi felismeréseket és az identifikációt. Mindehhez azonban igen jól kell ismerni a köznapi tudat és ismeret-szint fejlettségi állapotát és az embereket foglalkoztató konkrét problémákon kívül a közvetítendő tartalmakat olyan módon, és olyan formában kell a befogadókhöz eljuttatni, hogy azok azt teljes mértékben megértsék. Gyanítom, hogy jelenlegi helyzetünk egyik legszembeeszköbb és legvészesjósőbb vonása éppen az a szakadék, amely a szakértők tolvajnyelve és a legszélesebb értelemben vett közönség befogadási készülségének alacsony színvonal között tátong. Felott a zszurnalisztika optimális funkcionálása marxi-lenini elméletének fő vonása az, hogy ki kell elégítenie az objektív társadalmi információ-szükségletet, kiindulva a tömegek tudatának tényleges állapotából, azok helyzetéből, a zszurnalisztikához való viszonyukból /különböző csoportnáihoz, típusok és színvonaluk szerint/, a tömegek érdeklődése és preferenciája alapján.

Persze a gazdasági újságírás hibáit, aránytévesztéseit, esetleges gyengeségeit mérlegelve sem lehet helyénvaló az a sajátos munkamegosztás, amely a reálfolyamatok gondjait az agitációval akarja felvállaltatni, eredményeit pedig elvitatja. Kétségtelen, hogy a tömegtájékoztatásnak, a gazdasági újságírásnak meghatározó szerep van abban, hogy a magyar közvéleménnyel sikerült, ha nem is mindig teljes tudati azonosulásra, de a legfőbb kérdésekben mindenképpen egyezsége jutni.

A nagy dilemma

Korunk jellemzője, hogy a társadalmi értékrend változó-konyabbá, lazábbá, viszonylagosabbá válik. Az a biztos bázis, amelyen a dezintegrációt elkerülhetjük: a szocialista társadalom államrendje. A szocialista értékrend az érvényesülési vágyat a társadalom szolgálatába állítja, a közös célok és ér-

dekek prioritásának hangsúlyozása mellett. Az értékek és személyiségek sorrendjében előbbre lép a teljesítményre-hangolt-ság. Mindez - ha nem vigyázunk - az individualizmus kultuszához, az önmagáért való szerzéshez vezethet. E nagy dilemma olykor-olykor a közmegegyezés hivatásos formálójának, a tömeg-tájékoztatásnak a színpadán is érezhető. A politikával teljes egyetértésben a tájékoztatáspolitikát azt vallja: a szocializmus, a munka társadalmá teremt meg az emberi képességek kibontakoztatásához a legkedvezőbb feltételeket. A cél, hogy "mindenki képességei szerint és munkája szerint" érvényesüljön. Ebben az értelemben tehát a tájékoztatásnak a teljesítmény-centrikus magatartást kell mintául tekintenie. Semmiképp nem lehet ideálunk az a munkaképes egészséges ember, aki köldöknéző sérelmeinek megoldását pusztán a társadalomtól várja. Miként azt sem állíthatjuk példaképnek, aki munkája, élete kizárólagos céljának az anyagiak hajszolását tekinti. Helytelen azonban az az erőszakolt szembeállítás, amely időnként a kulturális sajtóban teret kap, miszerint, aki becsületos, kemény munkával, akár szabad idejének, a művelődésre, a kulturálódásra szánt óráinak feláldozásával is akarja családját és a társadalmat gyarapítani, destruktív.

A tájékoztatáspolitikát egyöntetűsége szempontjából okoz dilemmát az a káros és rossz munkamegosztás, amelyben a nagyhatalmú tömegközlelési eszközök, a politikai feladatokat csak általában közvetítik, míg az, amiről az emberek beszélnek, főleg a kulturális sajtóban válik témává, vagy hivatkozási alappá. Az a fajta szereposztás, amelyben az egyik fél "politikus", a másik meg "érdekes", odavezethet, hogy sok felszínre kerülő előítélet, tévhit, féligazság kap fórumot, igazolódik a közvélemény előtt, ahelyett, hogy tényszerű, szakszerű érveléssel, elemzéssel megcáfolnánk, eloszlatnánk azokat. Persze csak látszólag volt könnyebb a dolgunk akkor, amikor az ilyen tévhit, tévedések nem kaptak nyilvánosságot, mert azt hittük, hogy ezek valójában nem is léteznek.

Ahogy a gazdaságnak és a művelődésnek egymástól elválaszthatatlan, egymásra jelentős kölcsönhatással, szerves összefüggésben kell jelen lennie a tömegtájékoztatásban, úgy a tájékoztatás e két, kétségtelen létező szektorában, a politikai és a kulturális tájékoztatásban is kölcsönösen át kell hogy hassák egymást a tartalmak, és megjelenési formájuk, a közvélemény strukturáltságának figyelembevételével együtt.

Ennek érdekében az életmóddal, a művelődéssel kapcsolatos kérdéseket, politikánkból következő módon értékékként kell kezelnie a tájékoztatáspolitikának is. Abban, mintha módosult volna valamelyest a tömegtájékoztatás felfogása, hogy az életmód, a művelődés nemcsak szabadidő, hanem több mint szabadidő, ám az ember és az anyagi javak közötti viszony megváltozásának ábrázolásában új, beépülésre érett értéktartalmak kultiválásában alapvetően nem történt változás. A művelődés az életmód témakörén belül az ember és ember közti viszony, az ember és közösség viszonya még mindig nem kap kellő hangsúlyt. A képzettség, a műveltség megjelenítése, a tömegtájékoztatásban idegenül, diszitó elemként hat. Erőtlen annak megjelenítése is, hogy a művelődés, az oktatás, a gazdasági tennivalók képzettségi-kulturális előfeltételeinek megalapozása.

Tájékoztatásunkban nem jelenik meg eléggé markénisan az a tény, hogy a gazdasági fejlődés intenzív szakasza által támasztott követelmények általában magasabb átlagos műveltségi-felkészültségi követelményt támasztanak a társadalmi munkamegosztás minden szintjén. A gazdaságpolitikai újságírás is kevés teret szentel a magasabb műveltségi szint ösztönzésére, a műveltségkultúrálódás közvetlen gazdasági eredményességet biztosító ügyére, a gazdasági hatékonyság és az emberi kvalifikáció szoros összefüggésére.

Összefoglalva

Tájékoztatáspolitikánk és tájékoztatási gyakorlatunk életképességének egyik mércéje az, hogy mennyire képes figyelembe venni a társadalmi-gazdasági és művelődési feltételek széles és sokrétű, meghatározó körét, annak a közvéleménynek az igényeit, amelyben dolgozik, milyen mértékben tudja szolgálni annak a politikának a szükségleteit, érdekeit, amely a társadalmi célok megvalósításához, a fejlett szocialista társadalom építésének e két legfontosabb célja - a gazdaság és művelődés fejlesztése - megvalósításához akarja megnyerni a közvélemény támogatását, fenntartva és erősítve a társadalom egységét.

Mindehhez hatékonyabban kell gazdálkodni a tömegtájékoztatásban meglevő és mozgásba hozható hatalmas ismeretanyaggal, politikai és szellemi kapacitással. Szélesíteni kell a társadalmi nyilvánosságot, az irányítási rendszer egységesülése érdekében olyan tájékoztatási stratégiákat kell kidolgozni, amelyek az egyes eszközök előre megtervezett együttműködését, az egymás funkcióira építő, azokat kiegészítő és felerősítő összzhatást segítik, a zenekari elveknek megfelelően működtethetők.

Törekedni kell a társadalom egyes rétegei és csoportjai objektív információ-szükségletének megismerésére, a tömegtájékoztatás effektivitásának fokozására. Erősíteni kell az olyan mechanizmusokat, amelyek elősegítik az új társadalom értékrend-szerének és értékhierarchiájának terjesztését, megőrizve mindazt, ami vivmányunk, és helyet adva minden olyan új értéknek, amely jogosan követel helyet magának.

Ez a tájékoztatáspolitikában a járható útja annak, hogy mind a gazdasági, mind pedig a kulturális tájékoztatás egyaránt emelje a társadalmi tudatosság szintjét, amely képessé teszi az embereket arra, hogy felfogják, megértsék az új helyzetet, a fejlődés új követelményeit és ne kívülállóként szemléljék, hanem résztvevőként alakítsák gyorsan változó világunkat.

